

háromszázötven éves fészekalja dalol a lapokon. Századok tisztító tüzei: „E tűz által, majd amaz erősebbek Eltávoznak: jobbak lesznek s kisebbek;” versel *Pálóczi Horváth Ádám*. A zsoltáros alaphelyzete a kisebbség, az ember eredendő állapota. Ma épp ellentétesen: növünk, növünk a saját súlyunk alatt. A büszke lázadó, *Ady*: „Te ültetted, Te vénítettél, Virágoztam, ahogy akartad, mit akarsz még: virágozzak, vagy rontva haljak?” A zsoltáros, a kérdező, a nyitott, a magáról lemondott, hacsak pillanatokra is, álarc mögül kibújt mindannyiunk.” És kinek adott annyi bús szerelmeket, szerelemek bűnét és gyászt? s hogy bűn és gyász egysúlyu legyen, eleve elosztott számodra szépen derűt és borút, sorsot és véletlent, világ nyomorát, ínséget, háborút, mindent a lelkedre mért öltöny gyanánt: – úgy van! – medítál Babits férfihangú zsoltárosa. Felrúgott, letagadott harmóniánk ez? „Igen. Igen. Ne higgyük el hát barátaim, hogy lapdák helyett ökleinkkel lapdázunk! Mindent meg kell simogatni, a hiénákat, a békákat is.” Ilyet csak a mélységekben megfürdőzött ember tud leírni, az akár csak pillanatokra kiengesztelődött ember, mint *József Attila*. *Füst Milán* is tanítást kér: „Taníts meg rá, hogy újra áldjalak S feledjem el, hogy nem találtalak. Oh add, hogy elfeledjem ezt az életet!” *Kányádi Sándor* folytatja a gondolatot zenélő magyaros soraival *Kőkoporsó* c. versében: „a világnak oly szegletén élünk ahol csak holtunkban adják ki a bérünk.”

Segédeszköz ez a könyvecske megannyi versével, mint szépszüléink zsoltároskönyve. Bárhol, bármikor felcsapható. Megszólal az ember, a történelem, létezésünk tér s idő nélkülivé válik. „Aki több napi éhezés után kenyérre gondol: valódi kenyérre gondol.” – vall *Pilinszky*. „És sorolhatnánk véget nem érően a magyar kultúra, művelődés, irodalom megőrző és továbbörökítő gesztusait.” – olvashatjuk az utószóban.

Keveset éheztünk ma még, vagy nem valljuk be éhségünket. Mert csak az éheseket lehet kielégíteni, a szomjasokat lehet megitatni.

Alexa Károly így búcsúzik: „Ha az Olvasó azzal a jó szándékkal fogadja és forgatja a *Magyar Zsoltárt*, amilyen örömmel böngészte össze, másolta, rostálta a könyv szerkesztője ezeket a régi és új verseket akkor az ajándék közös, akkor áldás van a munkán.”

KISS ANTAL

Nyelv és nevelés

Idegen nyelvi nevelés a HKT program alsó tagozatán

Az a pedagógiai szemlélet, amely az egyoldalúan ismeretközlő módszer helyett a személyiség komplex formálásának igényével lép elő, ma már elfogadottnak tekinthető. Eszerint a tananyag nem öncél, csak eszköz a világban való jobb tájékozódás elősegítésére, arra, hogy az ember megértse helyét társadalmi-tervezési környezetében, s hogy aktívan vegye ki részét annak alakításából. A Humanisztikus Kooperatív Tanulás (HKT) program egyértelműen megfogalmazza a környezetével összhangban élő, kiegyensúlyozott és kreatív embereszményt. Milyen feladatokat vállalhat magára ebből az idegen nyelvi nevelés? Az alábbiakban egy nyelvi-nevelési koncepciót próbálok meg körvonalazni, és kiemelni az ismert és érvényes módszertől való tartalmi eltéréseit.

Az első lecke

Nyomtatott alakokat ábrázoló kartonlapokat adunk az órán a tanulónak. A rajzokon egy-egy „jelenethez” szükséges tárgyak és személyek vannak témakörök szerint. Például egy játszótér építéséhez szükséges tárgykészlet; egy ebéd hozzávalói; utazás köz-

ben előforduló tárgyak és személyek stb. A kartonlap hátsó oldalára a kép címét írjuk, idegen nyelven.

Ezt követően a diák a következő utasításokat kapja: Építs a képekből játszóteret 6 és 10 éves gyerekek számára! – Állítsd össze, mit főznél ebédre, és mondd el, hogyan készítenéd! – Hogyan utaznál a Balatonra és hogyan a Holdra?

A tanuló kiválaszt egy feladatot és a – nyelvi órán (!) – kivágja a képeket, tárgyakat a kartonlapokból, tervet készít a feladat megoldására. Az egyes cselekvési folyamatokat nem magyarul fogalmazza meg (habár ez sem tilos), hanem azonnal az idegen nyelvet kezdi használni. Először egyszerű szókapcsolatokat hoz létre (ez az ajtó, az ajtó fehér, az ajtón bemegyek a szobába stb.). Így jut egyre közelebb a feladat tényleges megoldásához, és közben reprodukálja az elmondottakat, eljuttatja a jelenetet.

Az alapséma tehát a következő: a tanuló létrehoz egy szituációt, fölhalmozza annak minden lényeges elemét és így (az adott helyzetnek megfelelően) lépésről lépésre a megoldások változatos formáihoz jut el, miközben néhány idegen nyelvű mondatot és nyelvtani szabályt is elsajátít. Ez az aktív tudás és szókinccs megszerzésének a leghatékonyabb módja: amit a tanuló egy konkrét szituációban sajátít el, az a megfelelő helyzetben újra, „előjön”, még hozzá nem az ismert szavak rendezetlen halmazában, hanem azok használati rendjében. A leírt módszer széles teret biztosít az el nem felejtendő tudás számára. A dolgok rendje ugyanis egymás után felszínre hozza az elfelejtett elemeket is. A nyelv építkezéséhez természetesen elvont fogalmak megjelenésére is szükség van, amelyek nem mindig ábrázolhatók. (Ilyen fogalom például az „alkot”). Ám ez esetben is szókérdőket készítünk. Így nincs szükség szótárra, a szavak keresgélésére, mert a kérdőkérdők a tanuló segítségére vannak.

Az alapelv

Az említett gondolatok alapján soha nem a nyelv a fontos, hanem a nevelés. Ne terheljük fölösleges szókinccsel, úgynevezett alapvető szavakkal a diákot (ilyenek ugyanis nincsenek); mert ez gondolkodás helyett gépies memorizáláshoz, ún. papagáj-tudáshoz vezetne! Soha nem a szavak az alapvetőek, hanem mindig egy adott szituáció, egy adott környezet adja meg a szavak, kifejezések, mondatok értelmét. (Ezt a gondolatot általában mindenki elfogadja, de amikor egy meghatározott anyag didaktikai felépítésére kerül sor, többnyire mégis figyelmen kívül marad.) Minden nevelési koncepcióban, vagy a tankönyvek felépítésében az alapvető létformáktól elindulva érdemes építkezni, habár azok elrejtőznek az ember megnyilatkozásai mögött. Ezeket aztán nehéz innen kihámozni, bár ennél is nehezebb a diák számára is hozzáférhetővé tenni. Ilyen tulajdonság például a tanuló kíváncsisága, amit ő direkt módon soha nem fogalmaz meg, hanem egyszerűen csak cselekszik. Ha viszont ugyanez a tanuló a tanulási folyamatban csak mint valamilyen tárgy lehet jelen, és a kérdéseire, kezdeményezéseire nem kap megfelelő választ, s ha nem vezetjük tovább a maga választotta ösvényen és nem jutalmazuk meg az ötleteiért, illetve nem nyújtunk neki segítséget valós problémáinak megoldásában, akkor hiába hangsúlyozzuk, hiába fogalmazzuk meg szavakban a kreativitás fontosságát, mindez csupán írott malaszt marad, mert a fogalom ismerete nem jelenti egyben annak elsajátítását, interiorizációját is. Ez a HKT-program alapelve.

A tanuló nyelvi fejlődésében, gondolati gyarapodásában a „Mi ez?” kérdéstől a „Miért?”-eken keresztül jut el a feladat megoldásáig. Ha rendszerben, a dolgok egymáshoz való viszonyát figyelve tanulunk helyzetmegoldásokat, mondatokat, úgy egész szemléletünket, felfogásunkat ez a rend fogja meghatározni, ami egyúttal világképének alapjává is válik. Soha ne az egymástól elszigetelt, véletlen ismereteket raktározza el a diák! Inkább tanuljon meg száz szóval kevesebbet, de amit elsajátít, azt minden oldalról tanulja meg alkalmazni és mérlegelni. Csak így válhat önálló, önmagát korrigálni tudó személyiséggé, aki képes lesz egységes szemlélettel megközelíteni életének felmerülő problémáit.

A tanítási mód

Fontos szempontokhoz érkeztünk: a tananyag, a nyelvtan, a szókincs felfedező-alkotó megközelítéséhez. E nyelvtanítási módszer során nincs szükség kinyilatkoztatásokra, a tanár nem próbál kész és örökérvényű gondolatokat, nyelvi szerkezeteket átadni. A változó szituációk szinte minden esetben más-más nyelvi megközelítést tesznek lehetővé. Tudjuk, hogy nincs abszolút helyes nyelvhasználat, egy közlés helyességét – általánosságban – az dönti el, hogy az adott helyzetben mennyire releváns. Ez a gondolat itt valóban mély tartalommal telítődik. A diák maga szedi össze az adott feladat megoldásához szükséges eszközöket, maga hozza létre a helyzetet és végül maga építi fel hozzá – az elemi közlésekből kiindulva – a nyelvet. Ez a mód meghatározza a nyelvtan tanulását is. Az unalmas megoldássá soványodott szabály-tanulás is megváltoztatható e rendszerben történő megközelítéssel. Maradjunk itt is a szóképek mellett! Hogyan történhet például az igeragozás tanulása, ami igazán unalmas és fárasztó feladat, ha leülünk a táblázatok elé, és megpróbáljuk memorizálni az idők és esetek tömegét. A feladat a következő (a latint veszem példának): elkészítünk – ugyancsak gyárilag – egy nagy táblázatot, amelyen az egész paradigmarendszer megtalálható, a következő színezésben: az aktívum fényes felületű, a passzívum matt, ezen belül az imperativus halványpiros, a konjunktívus sárga, az indikativus halványzöld alapszínű. Az indikativuson belül a perfektum sötétebb, az imperfektum világosabb; ezeken belül pedig a praeteritumtól a futurumig fokozatosan világosodó. Az I-IV. ragozási mintákat pedig fekete-barna-kék-fehér színekkel különböztetjük meg, az egész táblázaton egyformán. Mindez egy kartonon található, amelyhez külön van táblázat tartozik. Itt csak a címszavakat tüntetjük fel, míg a másikon minta is szerepel. Azt hiszem, az olvasó már ki is találta, mi következik ezután. A gyerekek apró darabokra szabdalják az előre kinyomtatott táblázatot, melynek a hátoldalán természetesen megtalálhatók a szavak magyar megfelelői. A tanulók az egyéni haladásnak megfelelő ütemben, minden órán egy-egy paradigmával többet vágnak szét, egészen addig, amíg a személy felismeréséig el tudnak jutni. Közben minden szempontból csoportosítják a szóképeket. Ezután nem lesz olyan gyerek, aki a ragozást elfelejtené: az egyes színekhez, formákhoz továbbá magyar megfelelőjükhöz, valamint a saját mozgásához tudja egyszerre rögzíteni az amúgy könnyen elfelejthető szavakat. A táblázatot aktívan, rendszerben és felfedező módon tanulta meg. A szóképeknek a helyes kiejtéssel való összekapcsolását nem csak a kartonfigurák és a kártyák szavai segítik, hanem a saját kézírása is. Hasonlóképpen képzeljük a helyesírás megalapozását is.

Persze, nem tankönyv nélküli tanulásról van szó, csupán olyan tankönyvről, amelyik a fentiek szerint elemeire bontható, lapjaira szedhető szét. Egészen addig, míg végül maga a diák képessé nem válik annak újbóli összerakására. Arra, hogy a rendszerben ellátott ismeretekből létrehozza a maga saját nyelvtanát és tankönyvét. Miközben a maga érdeklődésének, egyéni tulajdonságainak megfelelően közelítheti meg a nyelvet, szem előtt tartva a könyv tanácsait, mintáit, megoldási alternatíváit. Ez a nyelvtanítási módszer saját logikájára épül, de egyes elemeik bármelyik másik módszerbe átvihetők.

BENDA JÓZSEF

A design szóról

A szó angolul egyaránt lehet főnév és ige, ami egyébként az angol nyelv szellemének általános ismérve). Mint főnév alatt többek között szándékot, tervet, célt, gonosz merényletet, összeesküvést, formát, alapszerkezetet kell érteni, s a szó jelentései – miként a többi is – szoros kapcsolatban állnak a ravaszsággal és az alattomosossággal. Mint ige (to design) egyebek mellett azt jelenti, hogy valamit kitervelni, színlelni, megtervezni, fölvezetni, megformálni, stratégiaileg cselekedni.